

nyegített, az írásbeliség magas fokának megfelelő formában építi ezeket a cselekménybe. Mesei szerepkörrel hozza összefüggésbe a *Zord idő* Komjáthi Elemérét, aki „ismeretlen származású, ezért nevet kell szereznie”. (262) Ehhez kapcsolható, s csak látszólag ennek ellentmondó jegye Kemény epikájának, hogy emberábrázolása nagyon is mentes a mesei egyoldalúságtól. Szerzőnk joggal mutat rá, hogy Eötvöstől és Jókaitól eltérően árnyalt lélekábrázolásra törekszik, például tud „sokoldalúan jellemzett ellenszenves hőst teremteni” (126).

Ismeretes, hogy Szegedy-Maszák Mihály csaknem két évtizede foglalkozik intenzíven Keménnyel. Így aztán egyszerre bizonyítja a Kemény-életmű és a kommentárok időtálló voltát, hogy a könyvet olvasva lépten-nyomon (ahogy mondani szokás) a mának szóló, meghökkentően eleven gondolatok tűnnek szembe. Amikor szerzőnk a *Gyulai Pál* című regény óvását emeli ki (hogy ti. vakbuzgó rajongó az, aki „minden erényt és becsületet pártjában” keres, ahelyett, hogy egyéneken volna képes gondolkodni), napjaink bosszantó korlátoltságára is figyelmeztet. Amikor Keményt idézi, aki szerint „a közép-európai államhatárok végső soron a térségen kívüli nagyhatalmaktól függenek”, megint csak hosszabb távon érvényes észrevételt hangsúlyoz.

Ily módon tehát az olvasó kettős tanulsággal teheti le a könyvet. Kemény Zsigmond regényeinek minden korábbinál alaposabb elemzését kapta (a regényelmélet sokféle vizsgálati módszerével ismerkedve meg egyúttal), s közben egy kivételesen jelentős gondolkodó és író életbölcseletétől, pszichológiai és politikai éleslátásától inspirálva egyre gyakrabban a maga jelenére terelődött figyelme. Mindehhez tapintatos, előzékeny kísérőre talál szerzőben, aki személyesen nem tolakszik előtérbe, sőt időnként szenvtelen tudományosságának, objektivitásának ad nyomatékot. Az oknyomozó tudós analizáló szemléletén, a mondatok fűzésén és logikáján mégis átsüt a nemzeti történelmet, múltat és jelent aggódva faggató irodalomtörténész diszkrét beleélésének heve. (*Szépirodalmi*, 1989.)

IMRE LÁSZLÓ

Baka István: Égtájak célkeresztjén

VÁLOGATOTT ÉS ÚJ VERSEK

A pályaszakaszt záró kötet nyolcvannyalc verset tartalmaz — hatvanhét a három előző kötet hetvenhét verséből válogatás, a többi az utolsó hét esztendő java termése. Néhány közlési hibától eltekintve (a 19. oldalon a *Nem vagy itt* 16. sorában a „begördült” helyett *begörbült*, az 57. oldalon az *Október* 5. sorában „vetköztet” helyett *vetköztetett*, a 92. oldalon a 9. sorban „kanyrog” *kanyarog* olvasandó — *Trauermarsch*), a nyomda munkáját is dicséri a vékony kis könyvecske. A költő módosításaira (tördelés, tagolás, cím-

Baka István költészetéről hamarosan tanulmányt közlünk. (A szerk.)

és kezdőbetű-változtatás, új sorok) nem térek ki, ez részletező értelmezést kívánna.

Változás — változtatás... a korábbi kötetekhez képest jelentős az eltérés. A *Magdolna-zápor* (1975) kötetéből csak egy cikluscím maradt, bontatlan ciklus egy sem. A *Tűzbe vetett evangélium* (1981) cikluscímei egy kivételével megmaradtak ugyan, de a költő átrendezte azok belső rendjét. A *Döbling* (1985) lehetne a legépebben megőrzött, ha nem hiányozna két vers: a Graves-díjas *Liszt Ferenc éjszakája a Hal téri házban a Mefisztó-kerिंगő*, és a *To be or not be a Halottak napja* című ciklusból. (Az előbbi egy sajnálatos félreértésből, az utóbbi tudatosan maradt ki.)

A ciklusos kompozíció céltudatos elgondoláson nyugszik. Az eddigi variációk (bizonytalanság?) helyébe egyértelmű megoldásként az lépett, hogy a ciklus címadó verse a ciklusban utolsó előtti vagy az utolsó helyen álló vers lett. Ez a szerkezet lekerekíti, zárttá teszi a témákat, amelyeknek közös elemei láncá formálják az *Egész* verseit. (Adynál, a ciklikus kötet szerkesztés magyar mesterénél ez a megoldás még csak esetleges volt, ciklusainak tizedében sem jelentkeznek.)

Baka István először 1969 februárjában lépett az olvasóközönség elé — Tiszatáj: *Szép fácska, dunna volt...* és *A lombon átszűrt nap*. A húsz évet átívelő kötet verseiből a korábbi kötetek vizsgálatára nem térek ki, a kompozíciós rendezés nem módosítja az egyes versekre vonatkozó kritikák értékelését. Viszont éppen az elrendezés miatt ki kell emelnünk néhány olyan verset, amelyek a jelen kötet új verseivel együtt a pályaszakasz boltozatának oszlopai lehetnek: *Vázlat A vén cigányhoz*, *Bolgárok*, *Tavaszdal*, *Körvadászat*, *Háborús téli éjszaka*, *A Nagy Vadász*, *Isten fűszála*, *Trauermarsch*, *Alkony*, *Szürkület*, *Circumdederunt*, *Döbling*. E minden válogatás próbáját kiálló versekkel már kitűzhetők a Baka-világ határai, megadhatók a legfontosabb koordináták: az Istentől elhagyott, az ember által embertelenné tett világ, amelyben — ennyire még emberek vagyunk — rosszul érezzük magunkat. Ezt próbálja körüljárni, megnevezni a költő, remélve tán, hogy a kimondással megtörik a varázs, és a dolgok fölébe kerekedhetünk.

Az újabb versek első cikluscíme önmagában is félelmetes: *Balcsillagzat*. Nyitóverse szerepjáték a javából, Shakespeare—Hamlet—V. Szosz-nora játszatik egybe, hogy kimondassék a példázat: a hamleti rendbetételre váró „Helsingör örök” (*Helsingör*). A *Tépéscsinálók* mesteri ötvözete a romantikus költői nyelv és az avantgarde kiforrott eszközhasználatának. A refrénbe metszett kép Munkácsy Mihályt idézi elénk. Az *Angyal* és a *Halottak éje* 9 versszakában a lumpenvárosok kulisszavilága tárul elénk, ahonnan nincs megváltás, nincs menekülés. Az egyetlen remény, hogy csak *Átutazóként* vagyunk itt. Baka állomása Bereményi Géza Keleti pályaudvarának a testvére (*Frontátvonulás*) — kapcsolható a *Margit* című kisregényéhez is. A *Balcsillagzat* és a *Szürke felhők* című költeményei Liszt pesszimizmusát forgatják-fordítják át korunkba — ha a sorokat olvasva elgondolkozunk: méltán.

A *Prelúd* ciklus címe előjátékot is jelent, meg szabadon komponált, zongorára illő zenedarabot. Baka azonban nem csak zenei élményeivel ismerteti meg az olvasót, hanem visszanyúl a múlt század költőihez, stílusirányzataihoz is. A kezdő vers, a *Vörösmarty-töredékek* csorba zárásának romantikus ironiája Wagner operáinak világgpusztulásával rokon:

És bár szemében gyászköny ül
A nagyvilág megkönnyebbül
S a sirt hol nemzet süllyed el
Körültáncolja ünnepel

A Vezeklés egzisztencialista Bartók-élményét a Caspar Hauser viszi tovább. Ha egybevetjük a hiányzó *To be or not to be* című művével, akkor látjuk, hogy nem pusztán Horváth János-i szerepjátszásról van szó, hanem a 20. századi ember egyetemes életélményéről. A *Hurok-sonett* ritka formai bravúrját két zongoradarab ihlette vers követi, majd a zeneiséggel legszorosabb kapcsolatban álló *Halál-boleró* rokokós ritmusát skandálva feledkezhetünk el/meg a középkori pokol- és boszorkányhiedelmek viszolyogtató világaról. A ciklus versei azt is bizonyítják, hogy Baka játszhat a formákkal, a jeles műfordítónak kisujjában vannak mestersége szabályai.

A harmadik, utolsó nagy ciklus, a *Tájkép fohással* verseinek többsége 1988-ban keletkezett. Nagyobbik része létösszegző filozofikus költemény, néhány hangsúlyozottan ars poetica. A *Post aetatem vestram* a Nobel-díjas Brodskijjt fordító költő játéka — evokatív kezdése Dante Isteni színjátékát is eszünkbe juttatja. A ciklus legszebb alkotása az *Aeneas és Dido*. Noha ezt is Brodskij műve ihlette, de nem őt követi, s nem is Purcell operájának közismert értelmezését (Ovidiusról nem is szólva), hanem más szemszögből láttatja az antik hősöket — erre a címbeli sorrendi változtatás is utal. Lélektani regény vagy dráma helyett triptichonja tükrében csak látszólag szólal meg Vergilius hőse. Az életét mérlegelő költő áll előttünk, akárcsak a *Farkasok órája* című költeményében (Holmi 1990/2.). A *Mágikus szonettek* a középkorvégre rájátszó 18. századi misztikus Lorraine szellemében és a Kosztolányira emlékeztető kompozíció (*Most harminckét éves...*) segítségével a műalkotás létrejöttének egyik lehetséges módját mutatják be — érezhető ironikus kétellyel a zárásban. A *Negyvenedik év szonettje* és a *Szonett és ellenszonett* formai megoldásai, evokatív ereje és filozofikus jelentései nem tudnak kellően érvényesülni — úgy véljük, túl közel vannak egymáshoz. Baka *Thészeusz*ának olvasatát megkönnyítheti az *En, Thészeusz* címmel megjelent kisregénye (Tiszatáj 1990/3.). Elgondolkodtató a mítosz és a misztikum felé fordulás, s emiatt is érdemes lenne a kisregények és drámái vizsgálatával foglalkozni.

A záróvers, a *Tájkép fohással* igazi záróvers. Ars poetica is, létösszegző költemény is, elődökre figyelő Baka-szimbólum — és könyörgés. Összekapcsolódhat a földi és égi teremtmény, a költő és az Isten:

Hozzád foházkodom — nekem
add meg, hogy benne rím legyenek!

Baka István negyvenkét éves, huszonegy éve jelennek meg versei; ez a nyolcvannyolc költeménye nem csupán egy költői pályaszakasz lezárása: 1989-ben új horizontok nyíltak. Nehéz megítélni, merre halad majd a költő — persze, ugyanilyen nehéz helyzetben vannak mások is, hiszen az eddig témát adó politikum a nyilvánosság segítségével visszatért a megfelelő helyére, nem az irodalomnak kell felmutatnia. Egyik versében írja:

E tájba
Volna még visszaút, tudom.
(Vázlat A vén cigányhoz)

Huszzonegy újabb verse azonban mást mutat: nem tagadja ugyan az előzőeket, de más irányba indítja a költőt. Kívánjuk, hogy ne váljon a következő „évad” keresztúti tizen négy stációvá! Baká verseinek világa, a kortársaké, megváltásra várt. Vajon meg tudunk-e újulni — s meg tud-e újulni velünk, általunk a világ? (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.)

VARGA MAGDOLNA

Sinka István vallomásai

MEZÍTTLÁB AZ UTOLSÓ PADBÓL

Sinka István, akinek munkásságát halála után több mint két évtizeddel posztumusz Kossuth-díjjal ismerte el a kormányzat, már régóta helyet kapott a magyar költészet híveinek szívében. S a sok évtizedes méltatlan bánásmód után, különösen az utóbbi években, egymást követve jelentek meg könyvei is: 1977-ben — a Magyar Irodalom Gyöngyszemei című népszerű sorozatban — *Válogatott versei*, 1981-ben — a békéscsabai gimnázium és a vésztői tanács kiadásában — a *Vésztőről indult* című, önéletrajzi írásokat és dokumentumokat tartalmazó kötete, 1984-ben elbeszéléseinek *Tóparti történet* című válogatása, 1987-ben *Lovasok opál mezőkön* című válogatott verseskötete, *Megzendül az erdő* címmel eddig kiadatlan verseinek gyűjteménye és — Püski Sándor New York-i könyvműhelyében — *Fekete bojtár vallomásai* című önéletrajzának új kiadása, végül pedig most — a budapesti Eötvös Kiadó gondozásában — az újságcikkeit és nyilatkozatait összegyűjtő *Mezítláb az utolsó padban* című prózai gyűjtemény. Ez utóbbit, akárcsak korábban az évtizedeken keresztül kiadatlanul maradt költeményeket, a Sinka-filológiában igencsak jártas Medvigy Endre rendezte sajtó alá. Az ő szorgos munkáját dicséri a publicisztikai gyűjtemény kitűnő utószava is, amely számos újonnan feltárt adat segítségével ad képet a nem csak verseivel, hanem újságcikkeivel is népe boldogulásáért hadakozó költő sorsának és munkásságának alakulásáról.

Mit is tartalmaz a *Mezítláb az utolsó padban* című kötet? Önéletrajzi beszámolókat, újságr riportokat, vitacikkeket és interjúkat, ez utóbbiakat főként a harmincas évek második és a negyvenes évek első feléből. Ez az évtized volt Sinka István költői pályájának leginkább mozgalmas szakasza: publicisztikai írásainak igen nagy része is erre a viszonylag rövidebb időszakra esik. Szomorú, hogy a második világháború viharainak elülte után, egészen 1967-ig senki sem kereste fel a költőt azzal a céllal, hogy megkérdezze véleményét. Az utolsó beszélgetéseket, a halálát megelőző néhány esztendő során, Csák Gyula az *Élet és Irodalom*, Makay Miklós a *Reformátusok Lapja* és Possonyi László az *Új Ember* számára jegyezte le.

Az újságcikkek, publicisztikai írások, illetve beszélgetések nagyrészt önéletrajzi jellegűek, nem egyszer a küzdelmes, nehéz munkában telő ifjúságot vagy a költő „beérkezésének” ugyancsak kedvezőtlen körülményeit